

de les altres llengües romàniques es pot veure el DCEC/DECH, SARGO i P Barbier f, *Rev d Phil Fr et Litt* xxii, 1906, 202-211.

Sarga, V. *salze* i *sarja* *Sargatar*, V *xaragall*/*exaragallar* *Sargaire*, *sargal*, V. (SALZE) *Sargall*, V. *xaragall*, quant a un ribag *sargall* anotat a Bonansa com «dolent, entemenat», suposo que per part dels visitants balears hi ha malentès del benasqués i aranès *sargall*, *sorgall*, *sarrangall*, 'ranera, rogall', provocat en ells pel record del men *sargatar* 'fer malbé' (XARAGALL) ho anotaren en una visita de 1924 (BDLC xxiii, 297, amb l'estranya sigla *adj com.*) *Sargandilla*, V *sargantana*

SARGANTANA, probablement fou més antiga la variant *sangartana* (d'on la predominant, amb una metàtesi com la de LLANGARDAIX en *llargandax*), i més encara *sangardilla*/*sangartilla*, formes avui encara molt esteses en les nostres comarques, *sangardilla* sembla ser l'equivalent de *sevandilba* port antiq, *savandiya* (*sab-*) cast, que designen qualsevol cuca, però en molts dialectes són precisament la *sargantana*; i aquest mateix nom de bestiola en els parlars bascos revesteix moltes formes, i en particular *segundila*, *sagundila*, *sugandilla*, allà és un mot emparentat amb *suge* 'serp' i probablement tot plegat ve d'un proto-basc *SE(G)UANDILEA (metàtesi de *suge-andile-a*) Com que en basc i ibèric -NA actuava com a sufix diminutiu, és també versemblant que de l'hispano-llatí LACERTA/LAKARTA d'on vénen el cast *lagarto* i el nostre *llargardaix* (*llang-*) es vagi formar un diminutiu *LAKARTANA com a nom de la *sargantana*, i que d'un encreuament progressiu d'aquest nom amb aquell proto-basc SEGUANDILEA sortissin en català *sa(n)gartana* i el tipus dialectal *sangardilla* □ 1ª doc: *Sargantanes* com a nom de lloc, 1135; com a nom comú *sargantanetes* 1460; *sargantanes* 1483; *sengartana* 1507.

Parla d'un indret anomenat *Sargantanes*, prop de Voltregà, un doc. vigatà de 1135 p. p. Albon, *Cartulaire du Temple*, n° 112 JRoig parla de coses monstruoses observades o contades per metges parters, com ell ho era: «mares --- folles --- / dins lo lur... clos / —no ben tancat / per tal pecat, / o com Déu vol— / formar-se sol / --- / de podridura / d'humòs corruptes, / sovint, no hi dubtes, / *sargantanetes*, / serps, granotetes, / rates-penades / --- / moles diformes, / de leges formes / e mostruoses / ---» (*Spill*, 9613).

DAg cita de la versió cat de la *Hist d'Alexandre* de Quintus Curci, traduïda per Lluís de Fenollet (in-cunabile de Bna a 1481, conservat a la Bibl. de Cat): «tigris, a tota mansuetut magistrats per ells, semblantment a *sargantanes* grandíssimes» I el mot ja va ser registrat, en una interessant variant, encara sense metàtesi de les consonants, per Busa-N. (1507): «*sengartana*, animal, spècia de languardax: lacerta» (E-VIII-154) «Les *sargantanes*, lluerts ni vespes» en Miquel Agustí, el banyolí prior de Perpinyà, 1617 (*Secrets d'Agricultura*) Aquesta persistent i ja antiga variant amb *e* inicial, s'explica per la paronímia amb *serp* i

serpeta, de la qual una *sargantana* no és pas més diferent que un ou de gallina d'un ou d'oca. Així també avui en alguns punts valencians (Teulada, 1935).

El mot té un nombre immens de variants locals a totes les terres de la llengua; fora de les Illes, on sembla que regna pertot la forma *sargantana* del català comú. Úniques excepcions serien, segons *AlcM*, a Maó, *sagràntana* (que és la variant més estesa a Terra Ferma, potser tant com la comuna), junt amb l'altra; i a Santanyí *sàrkəntāna* (Griera, *AORBB* 1, 34, que sembla acceptar *AlcM*), segurament deguda al fet que les criatures estan sempre *sàrkənti* *sargantanes*. Aquesta monotonia es comprèn potser pel caràcter recent de l'animaló en aquella terra, segons el que ens transmet

15 JMBover: «a B. Serra i Ferragut († 1784) --- le aseguro Andrés Bestard notario, que por el año 1759 se introdujeron en Mallorca las *sargantanas*, 'lacerta' o lagartijas, antes no conocidas en la isla, y las llevaron unos pescadores de las islas [Columbrets?].» (*B: Escr. Bal II*, 377).

En els Columbrets (< COLUBRETUM 'niu de serps') i a Eivissa, illes famoses per llurs rèptils, sí que hi devia haver *sargantanes*. I no ens estranya que entre les supersticions i jocs que aplega *AlcM* (§ *Cult Pop*), n'hi hagi dues d'eivissenques. I a Eivissa ens hi assenyala una estranya forma *sargussa*, inexplicable enmig de les variants del nostre mot, però potser relacionada amb l'enigmàtic pre-romà LACRIMUSA de Provença (nota 7 a LLANGARDAIX i REW, 4826); que s'hi pogue encreuar: sigui amb *sargantana*, sigui amb l'ètimon del cast. *sabandiya*, sigui amb el del val. *sarvatxo*, que estudio allà, o amb el b. gr. *savri* = σαύριον, o amb *sereneta*/*sarnalla* de què parlarem després.

Sense recollir totes les que podríem espigolar en diccs. i treballs publicats per d'altres i per mi mateix (*RFHisp* v, 12ss.) —i tot remetent especialment al riquíssim tresor de 80 localitats de Gascunya i Aragó del mapa d'Elcock (*De quelques affinités entre le Gc. et l'Arag.*, m. 23)—, enumero i analitzo les variants del mot que tinc anotades personalment en els meus viatges i caminades.

A) *Sargantana* la de Bna i rodalia, és també la del cat. comú («Lacerta...», Serradell, *Sota Terra*, *Cl. Munt Tssa*, 129); arriba lluny en tots sentits; recte al Nord, fins a la V: de Ribes (*sərgəntāna* Pardines, 1935) i alt Berguedà (*Serrat de les Sargantanes*, Saldes, 1964); és la val. normal (ja CRos i Sanelo) i fins al val. Sud: «tallàn-li es rabos as *sargantanes*, arreplegàn caragols, fen pitaines en canut de sivà ---» jugava de xiquet *Canyis* en el seu Monòver (122), car en efecte igual es diu a Xixona (1935), a Eiv. (PzCabr.), a Mall. i Men, i fins a l'Alguer (BDLC XIII, 268), i a part del domini aragonès, on Casac. va recollir *sargantana* a Casp, Echo i fins Nav. (Liédena) (BDC xxiv, 180); ho recullen Torres Fornés a Sogorb, ja ho porta el dicc. arag. de Peralta (1836), i Borao en dona cita en una cobla arag. que deu ser medieval (segons la grafia *manyanas*, *rinyones*); la variant sogorbina *sargantana* dona a entendre antecedents mossàrabs. El mapa d'Elcock mostra *sargantana* en 11 localitats formant